

محیط در محیط

کاربرد‌های علمی و معماری و شهرسازی

www.ketab.ir

نویسندگان:

دکتر علیرضا بندرآباد

دکتر آزاده شاهچراغی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

سرشناسه	: شاهچراغی، آزاده، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: محاط در محیط: کاربرد روان شناسی محیطی در معماری و شهرسازی / تالیف آزاده شاهچراغی، علیرضا بندرآباد.
مشخصات نشر	: تهران: سازمان جهاد دانشگاهی تهران، انتشارات، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۵۷۲ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول؛ ۲۲ × ۲۹ س.م.
شابک	: 978-600-133-181-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
عنوان به انگلیسی	: Environed in Environment: Application of Environmental Psychology in Architecture and Urban Design
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۵۴۶ - ۵۶۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	: کاربرد روان شناسی محیطی در معماری و شهرسازی.
موضوع	: معماری -- طراحی -- جنبه‌های روانشناسی
موضوع	: شهرسازی -- طرح و برنامه‌ریزی -- روش‌شناسی
موضوع	: روان‌شناسی محیط زیست
شناسه افزوده	: بندرآباد، علیرضا
شناسه افزوده	: سازمان جهاد دانشگاهی تهران، انتشارات
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ م۳ / ۱۶ش / NA۲۷۵۰
رده بندی دیویی	: ۷۲۹/۰۱۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۶۰۷۹۸

۱۳۵۱
سازمان تهران

محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی

نویسندگان: دکتر آزاده شاهچراغی - دکتر علیرضا بندرآباد

ویراستار ادبی: گیتی سبزواری

ناشر: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران

طراح متن و جلد: سعید صحابی

ناظر چاپ: احمد آرش

لیتوگرافی: زاویه نور

چاپ و صحافی: شریف نو

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۵۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: چهارم - پاییز ۱۳۹۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۳۳-۱۸۱-۷

ISBN: 978-600-133-181-7

http://nashr.jahad.ir

نشانی: تهران - صندوق پستی ۱۸۶ - ۱۳۱۴۵

en.jahad@gmail.com

تلفن: ۶۶۹۵۴۳۶۸

تلفن مراکز پخش: ۶۶۴۹۰۷۴۰ - ۶۶۴۹۰۷۴۲

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف یا ناشر تکثیر و کپی‌برداری نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

یادداشت‌ها بر کتاب به ترتیب الفبایی

یادداشتی به قلم دکتر ایرج اعتصام / ۸

یادداشتی به قلم دکتر علی عسگری / ۹

یادداشتی به قلم دکتر علیرضا عینی فر / ۱۰

یادداشتی به قلم دکتر حمید ماجدی / ۱۱

پیشگفتار نویسندگان / ۱۲

بخش اول: روان و محیط / ۱۵

ما و محیط / ۱۶

• فصل اول: مبانی نظری روان‌شناسی محیطی / ۱۸

دانش روان‌شناسی محیط / ۱۹ تاریخچه پیدایش روان‌شناسی محیطی / ۲۱ توجه به روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی / ۲۳ محیط / ۲۶ انسان / ۳۰ رابطه انسان و محیط: ده نظریه پایه / ۳۲ الف- نگرش متمرکز بر انسان / ۳۲ یادگیری انسان از محیط اجتماعی: نظریه‌ی یادگیری اجتماعی / ۳۲ محیط پاسخده به نیازانسان: هرم نیازهای انسان / ۳۳ کنترل انسان بر محیط: نظریه‌های کنترل / ۳۴ سازگاری انسان با محیط: نظریه‌ی سطح سازگاری / ۳۵ ب- نگرش متمرکز بر محیط / ۳۷ نظریه‌های حفاظت از محیط زیست / ۳۷ ج- نگرش تعاملی انسان و محیط / ۴۰ تعامل انسان و محیط: نظریه‌ی تعامل / ۴۰ مجموعه انسان و محیط: نظریه‌ی تبادل / ۴۰ رشد همزمان انسان و محیط: نظریه‌ی ارگانیزمی / ۴۱ همساختی محیط و رفتار انسان: نظریه‌ی قرارگاه رفتاری / ۴۱ این همانی انسان و محیط: نظریه‌های ادراکی- فلسفی / ۴۲ شاخه‌های تخصصی دانش روان‌شناسی محیط / ۴۷

• فصل دوم: علوم رفتار محیطی / ۵۲

رفتار / ۵۳ رفتار فیزیولوژیک / ۵۴ رفتار اجتماعی / ۵۶ علم پروکسمیک و مفاهیم رفتار اجتماعی / ۵۶ ازدحام / ۵۷ پیامدهای ازدحام: سیاه چال رفتاری / ۵۹ طراحی روان‌شناسانه (۱): طراحی متابولیسمی / ۶۲ قلمرو / ۶۶ انواع قلمرو / ۶۷ عوامل شکل دهنده به قلمرو / ۷۰ رفتار قلمروپایی / ۷۰ طراحی روان‌شناسانه (۲): گرافیک محیطی / ۷۲ فضای شخصی / ۷۴ انواع فاصله اجتماعی در انسان / ۷۵ عوامل مؤثر بر فضای شخصی / ۷۷ طراحی روان‌شناسانه (۳): طراحی اجتماع پذیری و اجتماع‌گریزی / ۸۰ خلوت / ۸۵ مفهوم خلوت / ۸۵ روش‌های تأمین خلوت / ۸۷ فواید تأمین خلوت / ۸۹ طراحی روان‌شناسانه (۴): طراحی انعطاف‌پذیری / ۹۰

رفتار محیطی / ۹۲ محیط رفتاری / ۹۳ روان‌شناسی اکولوژیک (بوم‌شناختی) / ۹۴ قرارگاه رفتاری / ۹۴ ویژگی‌های قرارگاه رفتاری / ۹۶ قدرت قرارگاه رفتاری / ۱۰۰ سینومرف و عوامل شکل دهنده آن / ۱۰۱ نقد نظریه قرارگاه رفتاری / ۱۰۴ دو نظریه منتج از قرارگاه رفتاری / ۱۰۵ نظریه قابلیت محیط / ۱۰۵ ویژگی‌های قابلیت محیط / ۱۰۷ طراحی روان

شناسانه (۵): طراحی قابلیت محور/ ۱۱۲ نظریه کیفیت دعوت کنندگی محیط/ ۱۱۶
طراحی روان شناسانه (۶): طراحی رفتارگرا/ ۱۱۸

• فصل سوم: علوم ادراک و شناخت محیطی/ ۱۲۴

الف: ادراک و شناخت در حکمت/ ۱۲۵ ب: ادراک و شناخت در علم/ ۱۲۸ نظریه‌های
ادراک و شناخت/ ۱۳۰ ۱- الگوی عدسی برانسویک/ ۱۳۰ ۲- نظریه گشتالت ادراک/ ۱۳۱
۳- نظریه کنش متقابل ادراک/ ۱۳۵ ۴- نظریه اکولوژیک ادراک/ ۱۳۶ طراحی روان
شناسانه (۷): طراحی پایه ادراکی/ ۱۳۹

احساس محیط/ ۱۴۲ علم سایکو فیزیک/ ۱۴۳ احساس/ ۱۴۳ حواس انسان/ ۱۴۴
بینایی/ ۱۴۵ بینایی بر اساس حرکات ساکادی/ ۱۴۶ شنوایی/ ۱۴۹ حواس تنی/ ۱۵۰
حس لامسه/ ۱۵۱ حس فشار/ ۱۵۴ حس تماس/ ۱۵۴ حس لرزش/ ۱۵۵ حس
حرارتی/ ۱۵۵ حس درد/ ۱۵۶ حواس وضعی- عضلانی/ ۱۵۷ حس جا و مکان/ ۱۵۷
حس حرکت/ ۱۵۷ حس تعادل/ ۱۸۷ حس نیرو/ ۱۵۸ حس شیمیایی/ ۱۵۸ بویایی/ ۱۵۸
حس چشایی/ ۱۵۹ احساس عمومی/ ۱۶۱ حس جهت یابی/ ۱۶۱ همبستگی حواس
انسان/ ۱۶۳ همبستگی حواس و ادراک انسان/ ۱۶۳ طراحی روان شناسانه (۸):
معماری چند حسی/ ۱۶۶

ادراک محیط/ ۱۷۶ تعریف ادراک/ ۱۷۶ ادراک شکل/ ۱۷۹ روش‌های ادراک/ ۱۷۹
تئوری نسبیت در ادراک/ ۱۷۹ عوامل اجتماعی مؤثر بر ادراک/ ۱۸۱ تفاوت‌های
ادراکی/ ۱۸۳ تفاوت‌های ادراکی در سنین کودکی/ ۱۸۳ ادراک فضای پروژکتیو- فضای
اقلیدسی در کودکان/ ۱۸۶ تفاوت‌های ادراکی در سنین سالمندی/ ۱۸۸ طراحی روان
شناسانه (۹): طراحی همساز با ادراک/ ۱۸۹ تفاوت‌های ادراکی زنان و مردان/ ۱۹۰
تفاوت‌های مغز زنان و مردان/ ۱۹۰ تفاوت‌های زنان و مردان در احساس محیطی/ ۱۹۱
تفاوت‌ها در بینایی/ ۱۹۱ تفاوت‌ها در شنوایی/ ۱۹۲ تفاوت‌ها در چشایی و بویایی/ ۱۹۲
تفاوت‌ها در لامسه/ ۱۹۳ تفاوت‌های زنان و مردان در ادراک محیط/ ۱۹۴ ادراک سه
بعدی، تجسم فضایی/ ۱۹۵ طراحی روان شناسانه (۱۰): برنامه‌ریزی کل نگر،
طراحی جزء نگر/ ۱۹۷ خطای ادراکی، اختلالات ادراکی/ ۱۹۹ پدیده‌های منجر به
خطا/ ۲۰۳ طراحی روان شناسانه (۱۱): طراحی مبهم یا فریبنده/ ۲۰۴

شناخت محیط/ ۲۰۸ طراحی روان شناسانه (۱۲): طراحی یادآور/ ۲۱۰ مدل ادراک
و شناخت محیط/ ۲۱۵

• فصل چهارم: زیبایی‌شناسی محیطی و حس مکان/ ۲۱۸

زیبایی در گذر زمان/ ۲۲۰ فلسفه هنر و ادراک زیبایی/ ۲۲۳ زیبایی‌شناسی محیطی/ ۲۲۵
زیبایی‌شناسی شکلی/ ۲۲۸ زیبایی‌شناسایی حسی/ ۲۲۸ زیبایی حرارتی/ ۲۲۹ حواس
و تداعی زیبایی/ ۲۳۱ زیبایی‌شناسی نمادین/ ۲۳۱ معنای محیط/ ۲۳۳ تفاوت معنا و
زیبایی در محیط/ ۲۳۵ علم زیبایی‌شناسی/ ۲۳۶ معیارهای احساس زیبایی/ ۲۳۸
خواص مرتبط به هم/ ۲۳۸ قوانین ترجیحات در محیط/ ۲۳۸ فرمول اندازه‌گیری
زیبایی/ ۲۴۰ پارادایم، ارزش‌های زیباشناختی، سبک، مُد/ ۲۴۰ سبک/ ۲۴۶ سلیقه و
زیبایی‌میرا/ ۲۴۶ بدسلیقگی و زیبایی کیچ/ ۲۴۷ زیبایی مردم‌پسند و زیبایی معمار

پسند/۲۵۰ طراحی روانشناسه(۱۳): خلق دشوار زیبایی/۲۵۴

مکان وحس مکان/۲۵۹ مکان/۲۶۰ مکان در حکمت/۲۶۰ مکان در فلسفه پدیدار
شناسی/۲۶۱ رابطه فرد و محیط/۲۶۵ تجربه مکان/۲۶۷ مکان در علم روان‌شناسی/۲۶۹
ادراک مکان/۲۷۰ حس مکان وسطوح آن/۲۷۲ بی مکانی/۲۷۴ آگاهی از مکان/۲۷۴
تعلق مکان/۲۷۴ دل بستگی مکان/۲۷۵ وابستگی مکان/۲۷۵ مداخله در مکان/۲۷۵
فداکاری برای حفظ مکان/۲۷۵ هویت مکانی/۲۷۶ وحدت با مکان/۲۷۶ روح
مکان/۲۷۶ عوامل سازنده مکان/۲۷۷ مقیاس‌های رخداد و شکل دهی به حس
مکان/۲۸۱ حس مکان در مقیاس خانه/۲۸۱ حس مکان در مقیاس شهر/۲۸۲ حس
مکان در منظر و مناطق طبیعی/۲۸۳ حس مکان در مناطق تاریخی/۲۸۴ طراحی
روان شناسانه(۱۴): آفرینش مکان/۲۸۵

بخس دوم: محاط در محیط/۲۸۷

• فصل پنجم: محاط در محیط های داخلی/۲۸۸

معماری داخلی/۲۹۰ طراحی داخلی/۲۹۰ دکوراتور داخلی/۲۹۱-۱ نور/۲۹۲ نور،
محیط، روان/۲۹۴ نور و احساس معنویت/۲۹۵ نور و هوش هیجانی/۲۹۹ نور و
آسایش/۲۹۹ نور و یادگیری/۲۹۹ نور و احساس خستگی و اضطراب/۲۹۹ نور و
افسردگی/۳۰۰ نور و یادگیری/۳۰۰ نور و درمانگری/۳۰۰ فقدان نور و خودکشی/۳۰۱
طراحی طیف کامل نور/۳۰۱ آلودگی نوری و محیط‌های داخلی/۳۰۵-۲ رنگ/۳۰۸
رنگ و چرخه آن/۳۰۹ رنگ و ادراک/۳۰۹ رنگ و روان/۳۰۹ رنگ و رفتار/۳۱۰ رنگ
و آموزش/۳۱۱ رنگ و سکونت/۳۱۱ رنگ و درمان/۳۱۳ رنگ و طراحی روان‌شناسانه
۳۱۳ نور و رنگ/۳۱۸-۳ صدا/۳۱۹ علم صدا/۳۲۰ گوش‌انداز یا صدا در محیط/۳۲۱
صدا در نامکان‌ها/۳۲۲ صدا و روان/۳۲۲ طراحی صدای محیط‌های داخلی/۳۲۴
۴- هوا/۳۲۲ آلودگی هوا و تأثیرات روانی/۳۲۲ هوا و محیط داخلی/۳۲۳-۵
ماده/۳۳۶

• فصل ششم: محاط در معماری/۳۴۰

۱- محیط سکونت/۳۴۴ خانه/۳۴۴ مجتمع‌ها و برج‌های مسکونی/۳۴۶-۲ محیط
مراقبتی/۳۴۸ شیرخوارگاه و پرورشگاه/۳۴۸ خانه سالمندان/۳۵۱ زندان/۳۵۵ مراکز
ترک اعتیاد/۳۶۰-۳ محیط یادگیری/۳۶۳ مهد/۳۶۳ مدرسه/۳۶۷-۴ محیط
کار/۳۷۲ دفاتر اداری/۳۷۲ دفاتر خلاق/۳۵۷ محیط کار صنعتی/۳۷۸-۵ محیط
تجارت/۳۸۱-۶ محیط قضاوت/۳۸۷-۷ محیط نظامی/۳۹۰-۸ محیط
گذر/۳۹۴ فرودگاه/۳۹۴ متر/۳۹۷-۹ محیط درمان/۴۰۰ بیمارستان/۴۰۰
محیط درمان کودکان/۴۰۴-۱۰ موزه/۴۰۸ محاط در محیط معماری/۴۱۱

• فصل هفتم: محاط در منظر/۴۱۲

۱- طبیعت و روان/۴۱۵-۲ طبیعت دوستی (بیوفیلیا)/۴۱۶-۳ منظر شتابخش/۴۲۱
۴- پارک های شهری/۴۲۷-۵ منظر شهری و شهرسازی منظر/۴۳۳

• فصل هشتم: محاط در شهر/ ۴۳۶

۱- راه یابی و مسیر یابی/ ۴۳۹ نقشه برداری ذهنی و مسیریابی/ ۴۴۴ مسیریابی برای
 عابران پیاده/ ۴۴۴ شناخت و دانش مکانی/ ۴۴۵ نقشه‌های شناختی/ ۴۴۵ مسیریابی
 افراد پریشان حواس/ ۴۴۷ موانع پنهان برای افراد ناتوان/ ۴۴۷ نشانه‌ها در مسیریابی/ ۴۴۹
 کاربردی بودن دانش مسیریابی/ ۴۴۹ ۲- جرم و فضاهای امن شهری/ ۴۵۱ امنیت در
 شهر/ ۴۵۲ پیشگیری از جرم به وسیله طراحی محیط/ ۴۵۳ نظارت توسط ساکنین/ ۴۵۴
 تضعیف جرم توسط طراحی شهری/ ۴۵۴ مدل فضاهای قابل دفاع/ ۴۵۵ حضور مردم و
 افزایش حس امنیت/ ۴۵۷ نظریه پنجره شکسته/ ۴۵۷ چهار اصل اجرایی پیشگیری از
 جرم/ ۴۵۷ نظریه انتخاب منطقی/ ۴۵۸ فضاهای گمشده/ ۴۵۸ ۳- تخریب گرایی -
 وندالیسم/ ۴۵۹ موضوعات و فضاهای مورد تخریب/ ۴۶۲ عوامل تخریب گرایی/ ۴۶۴
 انواع وندالیسم رایج/ ۴۶۶ نظریه برآیند/ ۴۷۰ پدیده گلوله برفی/ ۴۷۱ ۴- تصویر ذهنی
 از شهر/ ۴۷۳ نقشه شناختی/ ۴۷۵ کاربرد نقشه شناختی در شهر/ ۴۷۶ اشکالات
 نقشه‌های شناختی/ ۴۷۸ ۵- خارج از مکان و پدیده دستفروشی در شهر/ ۴۷۸
 ۶- شهر و حواس انسان/ ۴۸۰ ۷- پاتوق‌های شهری/ ۴۸۷ ۸- روان‌شناسی
 محیطی و نظریه‌های نوین شهرسازی/ ۴۹۱ شهر دوستدار کودک/ ۴۹۱ شهر دوستدار
 سالمند/ ۴۹۲ شهر خلاق/ ۴۹۳

• فصل نهم: محاط در محیط ویژه/ ۴۹۶

۱- محیط‌های ویژه مراقبتی/ ۴۹۶ آسایشگاه معلولان ذهنی/ ۴۹۸ محیط زندگی
 مبتلایان به اوتیسم/ ۵۰۱ ۲- محیط‌های بحرانی/ ۵۰۳ اردوگاه اسکان موقت/ ۵۰۳
 ۳- محیط واقعیت مجازی/ ۵۱۰

یخش سوم: طراحی روانشناسانه محیط/ ۵۱۷

• فصل دهم: به سوی طراحی علمی/ ۵۱۸

طراحی: هنر علمی/ ۵۱۹ طراحی گروهی/ ۵۲۰ بازنگری در فرآیند طراحی/ ۵۲۳
 پیوند پژوهش و طراحی/ ۵۲۶ سخن پایانی/ ۵۳۳

فهرست‌ها/ ۵۳۷

فهرست نظریه‌ها و مفاهیم/ ۵۳۷ فهرست نظریه پردازان و اشخاص/ ۵۳۸ فهرست
 مکان‌ها و نمونه‌ها/ ۵۴۰ فهرست منابع و مآخذ تصاویر/ ۵۴۲ فهرست منابع و
 مآخذ (فارسی/ انگلیسی/ وب)/ ۵۴۶

خلاصه‌ای کلمسی کتاب/ ۵۷۱

یادداشتی به قلم دکتر ایرج اعتصام

توجه به محیط‌زیست انسان از دهه‌ی ۱۹۵۰ میلادی اوج گرفت که شاید تخریب‌های گسترده و فاجعه آمیز جنگ جهانی اول و دوم از دلایل عمده‌ی آن بوده باشد. آنچه را که بشر با ابزار و وسائل اولیه در طول قرن‌ها به تخریب‌های تدریجی و پراکنده‌ی طبیعت و محیط پرداخته بود با بکارگیری ابزار پیشرفته جنگی و بمباران‌ها به طور ناگهانی و متمرکز به تخریب غیر قابل تصوّر مبدل شد که در این رابطه فاجعه هیروشیما را هرگز نمی‌توان از یاد برد.

در نیمه‌ی دوم قرن بیستم سازمان‌های جهانی مانند سازمان ملل متحد، مراکز علمی و دانشگاهی، گروه‌های سیاسی و اجتماعی با بررسی اثرات سوءروانی، اجتماعی و اقتصادی به این تخریب‌های محیطی پرداخته و بیانیه‌ها و راه‌حل‌های متعددی را ارائه نمودند. پس از آن گویی انسان وظیفه‌ی مسئولانه‌تری نسبت به نگهداری محیط زندگی خود پیدا کرد و دانشگاه‌ها به ایجاد رشته‌های مرتبط با محیط‌زیستن و زندگی انسان پرداختند. آنچه در نیمه‌ی دوم قرن بیستم در زمینه‌ی مسائل محیط صورت گرفته بود و با علاقمندی و اظهار نظر دانشمندان و کارشناسان گنجینه‌ی ارزشمندی را در زمینه‌ی حفاظت محیط‌زیست و رابطه‌ی انسان و محیط تشکیل داده بود، در آغاز قرن بیست و یکم با پیشرفت‌های سریع تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات بازتابی جهانی و گسترده‌تر یافت و علاوه بر توصیه‌های کالبدی به جنبه‌های انسانی، نقش و موقعیت انسان در محیط زندگی به‌ویژه روان‌شناسی محیطی توجه روز افزونی شد که امروزه در پی این موضوع ادبیات و متون مربوط به انسان و محیط زندگی او به صورت جهانی رو به افزایش است. در ایران نیز علاوه بر ایجاد سازمان‌های مرتبط با چالش‌های مطرح شده، در سال‌های اخیر شاهد نشر مقالات و کتاب‌های مربوط به انسان و محیط بوده‌ایم که کتاب "محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی" مصداق بارز و بسیار با اهمیت آن است.

این کتاب که توسط یک زوج فرهیخته دانشگاهی، خانم دکتر آزاده شاهچراغی و آقای دکتر علیرضا بندرآباد نوشته شده شامل معرفی و تحلیل اطلاعات بسیار ارزنده و مفیدی در تمام زمینه‌های مربوط به شناخت محیط و نیز رابطه‌ی انسان با محیط است. مطالعه این کتاب جامع و ارزشمند را به کلیه‌ی علاقمندان به این موضوع مهم یعنی آسیب‌شناسی و رفع مشکلات رابطه‌ی انسان و محیط زندگی‌اش، به خصوص به استادان و دانشجویان معماری، منظر و شهرسازی قویاً توصیه می‌کنم و موفقیت بیش از پیش نویسندگان گرامی کتاب را از خداوند متعال خواستارم.

دکتر ایرج اعتصام

استاد معماری و شهرسازی پردیس هنرهای زیبا- دانشگاه تهران